

УДК 339.138

Н. Б. Юрченко,

к. е. н., доцент кафедри організації праці та виробництва, Інститут економіки та управління у нафтогазовому комплексі Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

N. Iurchenko,

PhD in Economics, associate professor of labor and production department of Institute of Economics and Management in Oil and Gas Complex at Ivano-Frankivsk National University of Oil and Gas

THE LABOR MARKET GLOBALIZATION IN AGRICULTURE

У статті досліджено вплив глобалізації на ринок праці в аграрній сфері. Обґрунтовано важливість глобальних перетворень для формування глобальних ринкових сегментів в агробізнесі у контексті світових ринків сільськогосподарської продукції і пов'язаного з ними ринку праці. Виділено особливості попиту і пропозиції на ринку праці в сільському господарстві, визначено загальні і глобалізаційні причини їх змін. Розглянуто основні учасники українського аграрного ринку, зокрема у рослинництві. Досліджено процес виходу транснаціональних аграрних корпорацій на вітчизняний ринок сільськогосподарської продукції. Сформовано напрями впливу транснаціональних корпорацій на ринок праці в аграрному бізнесі. Зокрема виділено основні тенденції змін у вимогах до освіти, кваліфікації та професійних навичок працівників сільськогосподарських підприємств. Зроблено висновки про відповідність якісного складу пропозиції праці на вітчизняному аграрному ринку до сучасних вимог.

This paper investigates the impact of globalization on the labour market in agriculture. The author proves the importance of global changes for the global agrarian market segments formation in the context of global agricultural labour market. In the article features of the labour demand and supply in agriculture are highlighted. The general and global reasons for their change are outlined. The author considers the main participants of Ukrainian agricultural market, particularly in the crop one. The ways of starting the business activity for transnational agricultural corporations in the domestic market are examined. Main influential areas of transnational corporations on the agricultural job market are identified. Particular emphasis on the main trends in educational requirements, qualifications and skills of workers farms. The conclusions about qualitative composition conformity with modern requirements of labour supply in the domestic agricultural market are done.

Ключові слова: глобальний ринок, ринок праці, світовий аграрний ринок, транснаціональна корпорація, сегментування.

Key words: global market, labor market, the global agricultural market, multinational corporations, segmentation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Глобалізація як економічне явище вплинула на цілий ряд аспектів діяльності підприємств аграрного сектору. Нами вже було розглянуто вплив глобалізації на світовий ринок аграрної продукції і роль вітчизняних підприємств на світових аграрних ринках. Також вітчизняними науковцями вже було поставлено питання глобалізації ринку сільськогосподарської техніки. Питання впливу глобалізаційних процесів на ринок праці в аграрній сфері логічно випливає з попередніх проблем і дасть змогу сформулювати повне уявлення про матеріальне забезпечення сільськогосподарської діяльності у фізичному вимірі в контексті глобальних процесів. Також вивчення цього питання сформує базу для більш повного дослідження основних глобальних потоків, які

забезпечують діяльність аграрної сфери на міжнародному рівні, зокрема матеріальних, фінансових та інформаційних.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Останнім часом зростає кількість досліджень, присвячених глобальним тенденціям на світових аграрних ринках. Процес становлення і розвитку сільськогосподарських ринків цікавив наступних вітчизняних вчених: В. Андрійчук, П. Гайдуцький, Б. Гунський, О. Єранкін, Ю. Коваленко, М. Лобас, Ю. Лопатинський, С. Майстро, М. Малік, А. Меркулова, О. Мороз, Т. Подвірна, П. Саблук, Л. Худолій, О. Шпичак та інші. Глобальні аспекти розвитку аграрного ринку перебували в сфері інтересів закордонних вчених, таких, як А. Бонанно, Х. Віллер,

Б. Гульчубук, С. Дейл, Н. Іслам, Дж. Кавальканти, Д. Манда, Дж. Мартінез, М. Міноу, К. Моутсатсос, П. Пінгалі, Дж. Шелдрік та інші. Загалом дослідження пов'язані здебільшого з становленням і розвитком глобального ринку аграрної продукції, його сегментацією та формуванням глобального попиту [1; 2; 3]. Також було досліджено маркетингові аспекти глобальної аграрної діяльності та сформовано стратегічні перспективи розвитку вітчизняного аграрного сектора в умовах глобальної конкуренції [4; 5; 6]. Досить мало уваги приділено вітчизняними вченими питанням глобалізації ринку праці. Щодо публікацій закордонних вчених, розглядаються особливості впливу глобальної економіки на трудові ресурси загалом, а також на трудові ресурси в малозабезпечених регіонах, де переважає аграрний сектор [7; 8]. Є окремі дослідження, пов'язані з міграційними тенденціями на аграрному ринку праці в Південній Америці та Європі [9; 10]. Проте вплив зазначених факторів і тенденцій на вітчизняний ринок праці є мало досліджений. Потребують розгляду як зміни у попиті і пропозиції робочої сили на вітчизняному сільськогосподарському ринку, так і зміна вимог до працівника під впливом діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК).

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Основною метою цієї статті є визначення впливу глобалізації світових аграрних ринків в цілому на вітчизняний ринок праці в аграрній сфері. Відповідно до поставленої мети виділяємо наступні завдання: виявити особливості попиту і пропозиції на ринку праці в сільському господарстві; виокремити напрямки впливу глобалізаційних процесів на ринок праці в агробізнесі; дослідити досвід транснаціональних аграрних корпорацій у формуванні кадрового потенціалу; визначити в якому напрямі змінюються вимоги до рівня підготовки, освіти, кваліфікації, кількісно-якісного складу працівників аграрних підприємств під впливом глобальних тенденцій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Поняття глобалізації та її вплив на ринки різноманітних галузей народного господарства давно виступають предметом наукових дискусій. Не залишено осторонь світової наукової спільноти і питання впливу глобалізації на ринок праці в аграрній сфері. У цій статті розглянуто яким чином глобальні тенденції на світових аграрних ринках вплинули на вітчизняний ринок праці в аграрній сфері. Важливість глобальних перетворень для формування глобальних ринкових сегментів пов'язана з виокремленням груп споживачів на світових ринках, що мають подібні або однакові стандарти якості продукції [1, с. 233]. Стандартизація ринку праці відбувається значно повільнішими темпами, оскільки на ринку більшу вагу має кінцевий результат — якість представленої продукції, ніж засоби, предмети праці і персонал сільськогосподарських підприємств. Проте кадровий потенціал зазначених підприємств не може бути показником ізольованим від процесу виробництва аграрної продукції, тому є потреба дослідити, через які джерела і як саме змінюються вимоги на ринку праці. Для цього слід виділити особливості попиту і пропозиції на ринку праці в сільському господарстві та визначити загальні і глобалізаційні причини їх змін.

Попит на робочу силу на аграрному ринку праці формують: представники великого аграрного бізнесу (вітчизняні і закордонні агрохолдинги, транснаціональні корпорації, трейдери), представники малого і середнього бізнесу та підсобні домашні господарства (ті, що вирощують продукцію на продаж, а не лише для власного споживання).

Найсуттєвіший вплив глобалізації на попит спостерігається у першій групі, оскільки представники великого аграрного бізнесу найбільше задіяні у експортно-імпортній діяльності і мають міжнародні зв'язки або закордонне походження. Слід зазначити, що у минулому аграрному сезоні передові позиції з експорту сільськогосподарської продукції стали профільні виробничі та трейдерські компанії з значним досвідом роботи у галузі. Експерти галузі визначили наступних лідерів рейтингу аграрних експортоорієнтованих підприємств. "Компанії "Нібулон", "Кернел" і "Топфер" стали найбільшими експортерами пшениці в 2012/2013 маркетинговому році, їх розташування залишилося незмінним з минулого сезону — в такому ж порядку вони йшли за "Хліб Інвестбудом" у 2011/2012 маркетинговому році, проте обсяги експорту кожної з них за рік зросли на 38—55%" [12].

У досліджуваному сезоні обсяг спрямованої закордон пшениці першої десятки трейдерів розподілилася між вітчизняними і транснаціональними та закордонними компаніями як 49% та 51% відповідно, що зменшило частку вітчизняних компаній порівняно з попереднім сезоном на 17%. "За рік компанії "Нібулон", "Кернел", "Топфер" і "Луї Дрейфус" стали на одну позицію вище порівняно з рейтингом минулого сезону. Компанія "Серна" піднялася на 4 позиції, а "Агротрейд" — на 9 позицій вгору. Позиція "Рамбурса" не змінилася, а "Нобл Ресорсиз" опустилася на 2 сходинки. Новою у списку лідерів стала компанія "Райз" — торговельний підрозділ найбільшого вітчизняного агрохолдингу компанії — "Укрлендфармінг" [12].

Збільшення частки іноземного капіталу серед зернотрейдерів є одним з напрямів збільшення впливу глобалізаційних процесів на аграрний ринок праці, оскільки передбачає підбір персоналу за світовими стандартами. Інший напрям — використання здебільшого закордонної техніки [2], що призводить до формування стандартизованих кваліфікаційних вимог до персоналу, що працює з цією технікою. Третій напрям — підвищення вимог до якості продукції у відповідності з вимогами глобальних сегментів ринку. З цим напрямом пов'язана новітня потреба агропідприємств — необхідність створювати власні агрохімічні лабораторії. Це спричиняє потребу пошуку кваліфікованих фахівців з агрохімії (хіміків, ґрунтознавців, агрономів) та економічних спеціальностей (для розробки самої концепції і бізнес-плану під створення такої лабораторії). Така потреба пов'язана з тим, що виробників сільськогосподарської продукції переважно не задовольняє або якість, або вартість досліджень ґрунтів в існуючих лабораторіях, крім того для користування послугами наявних стаціонарних лабораторій все одно треба виділяти посаду лаборанта, який буде знімати і доставляти проби ґрунтів.

Друга група формування попиту на робочу силу на аграрному ринку — малий і середній бізнес. Вплив глобалізації тут відчутний менше, ніж для першої групи, проте

актуальним залишається необхідність перекваліфікації працівників у зв'язку з використанням закордонної техніки. Додатковим наслідком впливу глобалізації у цій групі є поява підприємств орієнтованих на глобальний сегмент споживачів органічної продукції, що вимагає як зміни документації та сертифікації, так і перенавчання працівників навикам роботи на нових засадах. Тут, як і у випадку зі створенням власних агрохімічних лабораторій, виникає потреба у наявності не лише фахівців з виробництва органічної продукції, але й представників економічних спеціальностей, у першу чергу маркетологів, для розвитку зазначеного глобального ринкового сегменту і на внутрішньому ринку. Загалом цей напрям діяльності є перспективним з точки зору стратегічного планування аграрних підприємств, оскільки може забезпечити вітчизняним підприємствам свою нішу на ринку європейських країн, що є доцільно як у контексті декларованого вектора України на євроінтеграцію, так і для поглиблення зовнішньоекономічної діяльності з країнами Азії.

На попиті на робочу силу в третій групі — представниках домогосподарств — глобалізація практично не позначилась. Загалом розвиток аграрного ринку носить екстенсивний характер. Про це свідчать наступні дані. З 1990 року чисельність місцевого населення сільських територій, зайнятих у сільгоспвиробництві на власних ділянках, зросла більше ніж у 2 рази, загальна площа розораних сільськогосподарських земель — в 2,7 разів, поголів'я великої рогатої худоби — в 1,1—1,4 рази, то у виробництві і збуті аграрної продукції (у порівняльних цінах 1996 р.) — відбувся спад (майже на 1%) [11]. За окремими видами продукції скорочення сягає до 20% (яйця, м'ясо свиней) [11]. При цьому слід враховувати той факт, що рівень товарності виробленої у приватному секторі сільськогосподарської продукції, за оцінками фахівців Міністерства аграрної політики України, не перевищує 10—15% [11]. Тобто переважна частина виробленої в господарствах населення продукції використовується на власні потреби. Як наслідок, приватний сектор на сьогодні функціонує фактично в автономному ізольованому режимі, приймаючи досить слабку участь у формуванні товарних продовольчих ресурсів країни і тим більше являючись практично виключеним з системи грошового обігу, одночасно блокуючи процес формування та підвищення загального платоспроможного попиту. З цього можна зробити висновок, що зайнятість даним видом діяльності на сьогодні за критерієм "продуктивна зайнятість" є малоефективною. Вплив на цю групу попиту глобальних процесів є мінімальним і суттєвої ролі не відіграє.

Що стосується пропозиції праці, то тут відчувається суттєвий розрив між якісними характеристиками попиту першої групи. По малому та середньому аграрному бізнесу та підсобних господарствах загалом рівень кваліфікації та підготовки працівників відповідає потребам підприємств, тому детальніше зупинимось саме на першій групі — великому аграрному бізнесі. Розрив між попитом і пропозицією праці у цій сфері якраз є наслідком глобалізаційних процесів, оскільки навчальні заклади, що орієнтуються на аграрний сектор формують пропозицію робочої сили, орієнтовану на традиційні методи обробки ґрунту та використання вітчизняної техніки. Процес виходу транснаціональних аграрних корпорацій на вітчизняний ринок сільськогосподарської

продукції позначився започаткуванням нових методів ведення сільськогосподарської діяльності. Зокрема почали застосовуватись технології мінімальної обробки ґрунту (mini-till, no-till). Також зазначені підприємства використовують здебільшого техніку фірми Джон Дір, а не вітчизняну. Відповідно, для усунення різниці між попитом і пропозицією робочої сили такі підприємства створюють власні курси підготовки працівників, що мають ряд переваг: підприємства отримують готових працівників, навчених під потреби саме того виду діяльності, під який їх будуть залучати, працівники гарантовано після здачі іспитів отримують роботу і навчаються на сучасному обладнанні. Програє від цього тільки освітній сектор, оскільки втрачає потенційних слухачів, орієнтованих на практичну діяльність у великих компаніях.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Отже, глобальні процеси вплинули на ринок праці в аграрному секторі як на зміну попиту, так і на формування якісно-кваліфікаційних вимог до пропозиції робочої сили. Загалом найбільший вплив глобалізації відчувається у великому аграрному бізнесі, оскільки ця частка підприємств як містить у своєму складі значну долу іноземного капіталу, зокрема у вигляді транснаціональних корпорацій та трейдерів, а також через експортоорієнтовану діяльність більшості таких підприємств, а, отже, необхідність їх пристосовуватися до глобальних та світових стандартів ведення своєї діяльності. У діяльності малого, середнього бізнесу та підсобних господарств вплив глобалізації мало відчутний, хоча формування груп підприємств, орієнтованих на глобальний сегмент аграрного ринку — споживачів органічної продукції, спричинило необхідність вносити зміни у процес виробництва, відповідно до вимог сертифікації підприємств — виробників органічної продукції. Вплив процесу глобалізації на ринок праці в аграрному секторі призвів до розриву між попитом і пропозицією робочої сили. В основному цей розрив пов'язаний з новими стандартами якості продукції, і, відповідно, новими вимогами до кваліфікації працівників, тобто до якісного складу персоналу аграрного підприємства. Відповідно, фахівці, що шукають роботу в аграрній сфері зазвичай не мають достатніх навичок щодо сучасних технологій обробки ґрунту і формування сільськогосподарської продукції відповідної глобальним стандартам якості. Частково ця диспропорція вирішується навчанням і курсами підвищення кваліфікації на самих підприємствах. Також глобалізація аграрного ринку та підвищення вимог до якості продукції призвело до необхідності формування агрохімічних лабораторій і комплектування їх фахівцями з хімії, агрономії та економіки, що розширює перелік спеціальностей і кваліфікацій, на які є попит на вітчизняному аграрному ринку праці.

Подальші розвідки у цьому напрямі мають бути спрямованими на віднайдення консенсусу між потребами аграрного ринку в специфічних кваліфікаційних характеристиках робочої сили, які обумовлені подальшою глобалізацією аграрних ринків і економічних відносин в аграрній сфері, та можливостями вітчизняної інфраструктури забезпечити відповідну пропозицію робочої сили. Ще одним напрямом досліджень на цю тематику

має стати перспективне визначення динаміки впливу глобалізації на малий та середній бізнес не лише у контексті розвитку органічного виробництва, але і з врахуванням потенційної глобалізації потреб споживачів аграрної продукції на внутрішньому ринку.

Література:

1. Мязіна Н.Б. Особливості стратегічного управління аграрним сектором в умовах глобалізації // Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем (Івано-Франківськ, 15—17 травня 2013 р.). Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. — Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2013. — С. 233—235.

2. Подвірна Т.В. Маркетингова діяльність машинобудівних підприємств на глобальних ринках: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / Подвірна Т.В.; Терноп. нац. техн. ун-т ім. Івана Пулюя. — Т., 2013. — 20 с.

3. Курбанова Г.А. Рынки сельхозпродукции: глобальные тенденции и перспективы / Г.А. Курбанова // ФАО. Региональный офис по Европе и Центральной Азии. — Минск, 30—31 марта, 2010. — 34 с.

4. Мязіна Н.Б. Вплив процесів глобалізації на аграрний маркетинг [Електронний ресурс] / Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". — 2013. — № 4. — Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1958>

5. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80#n7>

6. Єранкін О.О. Стратегія управління та перспективи маркетингу в АПК України в нових геополітичних реаліях / О.О. Єранкін // Вчені записки: Збірник наукових праць ДВНЗ КНЕУ. — 2009. — № 11. — С. 175—183.

7. Moutsatsos Ch. Economic Globalization and its effect on labour [Electronic resource] / Unhealthy Work: Causes, consequences, cures. — 2009. — Mode of assess: http://unhealthywork.org/wp-content/uploads/Chapter2_Moustasos.pdf

8. Gulcubuk B. The impact of globalization on rural poor in Turkey: the case of social risk mitigation project [Electronic resource] / 9th Conference of European Sociological Association, Lisbon 02—05 September 2009. — Mode of assess: <http://predoc.org/docs/index-99629.html>

9. Martinez J. Globalization and its Impact on Migration in Agricultural Communities in Mexico / CCIS Working Papers: San Diego — 2007. — 22 p.

10. Souza Dias G.H., Cavalcanti J. Labor mobility in the field of agriculture and food globalization // Globalization and the Time-Space Reorganization (Research in Rural Sociology and Development, Volume 17), Emerald Group Publishing Limited. — 2011. — P. 83—106.

11. Трудові ресурси села, зайнятість та ринок праці [Електронний ресурс] // Аграрний сектор України. — 2009. — Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-58/doc-8>

12. Товстоп'ят А. Рейтинг експортерів пшениці [Електронний ресурс] / АгроМаркет. — Квітень. — 2013 р.

— Режим доступу: http://www.agrotimes.net/journals/article/rejting_eksporteriv_pshenic

References:

1. Miazina, N. B. (2013), "Strategic management features of the agricultural sector in the context of globalization", *Teoriia i praktyka stratehichnoho upravlinnia rozvytkom haluzevykh i rehional'nykh suspil'nykh system* [Theory and practice of strategic management of the development of sectoral and regional social systems], *Vseukrains'ka naukovo-praktychna konferentsiia* [Ukrainian Scientific Conference], Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine, pp. 233—235.

2. Podvirna, T. V. (2013), "Marketing activities of engineering enterprises in global markets", Ph.D. Thesis, Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University, Ternopil, Ukraine.

3. Kurbanova, G. A. (2010), *Rynki sel'hozprodukcii: global'nye tendencii i perspektivy* [Agricultural markets: global trends and prospects], FAO, Minsk, Belarus.

4. Miazina, N. B. (2013), "The impact of globalization on agricultural marketing", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol 4, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1958> (Accessed 18 April 2013).

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the The development strategy of the agricultural sector for the period up to 2020"", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80#n7> (Accessed 17 October 2013).

6. Yerankin, O. O. (2009), "Management strategy and prospects for marketing in agriculture of Ukraine under new geopolitical realities", *Vcheni zapysky*, vol 11, pp. 175—183.

7. Moutsatsos, Ch. (2009), "Economic Globalization and its effect on labour", *Unhealthy Work: Causes, consequences, cures*, [Online], available at: http://unhealthywork.org/wp-content/uploads/Chapter2_Moustasos.pdf (Accessed 12 September 2009).

8. Gulcubuk, B. (2009), "The impact of globalization on rural poor in Turkey: the case of social risk mitigation project", 9th Conference of European Sociological Association [Online], Lisbon, Portugal, available at: <http://predoc.org/docs/index-99629.html> (Accessed 5 September 2009).

9. Martinez, J. (2007), *Globalization and its Impact on Migration in Agricultural Communities in Mexico*, CCIS Working Papers, San Diego, USA.

10. Souza Dias, G. H. Cavalcanti, J. (2011), "Labor mobility in the field of agriculture and food globalization", *Research in Rural Sociology and Development*, vol. 17, pp. 83—106.

11. The Agrarian sector of Ukraine (2009), "Rural Human Resources, employment and labor market", available at: <http://agroua.net/economics/documents/category-58/doc-8> (Accessed 25 March 2009).

12. Tovstop'iat, A. (2013), "Wheat exporters Rating", *AhroMarket* [Online], available at: http://www.agrotimes.net/journals/article/rejting_eksporteriv_pshenic (Accessed 01 April 2013).

Стаття надійшла до редакції 09.04.2014 р.